

J. J. Rousseau a jeho pedagogický odkaz. 1. vyd. Praha: SPN, 1967. 159 s.
(vybrané pasáže pouze pro účely kurzu)

Emil aneb O výchově

52 – „Všechno je dobré, jak vychází z rukou původce všech věcí; všechno se znetvořuje v rukou člověka, který nutí jednu zem, aby vydávala plody země druhé, strom, aby přinášel ovoce jiného stromu; mate a zaměňuje podnebí i živly; mrzačí svého psa, svého koně a svého otroka; všechno rozrušuje a všechno znetvořuje“

53 – „Rostliny se rozvíjejí pěstováním a lidé výchovou. Kdyby se člověk už rodil velký a silný, nebyly by mu vzrůst a síla k ničemu, dokud by se jich nenaučil používat“

„Všechno, čeho se nám při narození nedostává a bez čeho se jako dospělí neobejdeme, nám dává výchova.“

Této výchovy se nám dostává od přírody, od lidí i od věcí. Vnitřní vývoj našich schopností a našich orgánů, toť výchova poskytovaná přírodou; abychom se naučili obracet tento vývoj ve svůj prospěch, o to pečuje výchova, již nám dávají lidé. Zkušenosti, kterou získáváme o předmětech, s nimiž přicházíme do styku, je výchova pocházející od věcí.“

55 – „Chcete-li si udělat představu o veřejné výchově, přečtěte si Platónovu Republiku. Není to dílo politické, ... nýbrž nejkrásnější pojednání o výchově, jaké kdy kdo napsal.“

56 – „Co máme dělat, abychom vytvořili tohoto vzácného člověka? Zřejmě mnoho; totiž nedopustit, aby se něco dělalo.“

57 – „Dříve než mu rodiče zvolí povolání, povolává jej příroda k životu člověka. Chci žáka vyučit v povolání žít. Až vyjde z mých rukou, nebude, pravda, ani soudcem, ani vojákem, ani knězem, ale bude především člověkem; vším, čím má člověk být, v případě potřeby dokáže být jako každý jiný; a marně mu bude osud měnit povolání, bude vždy na svém místě.“

60- „Žádné čepečky, žádné povijany a žádné zavinovačky! Jen zcela volné široké pleny, které ponechávají všem údům volnost a nejsou ani tak těžké, aby bránily pohybum, ani tak teplé, aby k dítěti neměl přístup svěží vzduch. Položte je do velké, pohodlné kolébky, kde se může volně a bez nebezpečí pohybovat. A až pak zesílí, nechte je lézt po pokoji, nechte je, ať se mu údy vyvíjejí a protahují, budete vidět, jak budou každým dnem sílit.“

61- „Jediným návykem, který se má v dítěti pěstovat, je nevytvářet si žádné návyky; ať je nenosí na jedné ruce | víc než na druhé; ať si nezvyká podávat jednu ruku spíš než druhou a nepoužívá ji častěji; ať si nepřivykne chtít jíst, spát nebo něco dělat vždycky v stejnou dobu a ať si nezvykne, že by nemohlo zůstat samo, ať už v noci či ve dne. Už předem je veďte k tomu, aby si dovedlo vážít svobody a využít svých sil tím, že ponecháte tělu přirozené návyky a připravíte podmínky, aby bylo vždy s to se ovládat i uplatňovat svou vůli, jakmile bude nějakou mít.“

Od okamžiku, kdy dítě začíná rozeznávat předměty, je důležité, aby se věnovala pozornost výběru těch, které se mu ukazují. Samozřejmě všechny nové věci člověka zajímají, cítí se však tak slabým, že se bojí všeho, co nezná; ale jestliže mu návykem nové věci zevšední, strach překoná. Děti vychované v čistých domech, kde se nestrpí pavouci, obvykle se jich bojí a toho strachu se často nezbaví, ani když dospějí. Neviděl jsem ještě nikdy venkovského člověka, muže, ženu nebo dítě, aby se pavouka bál.“

63 – „První dětský pláč je prosbou, ale nedá-li se pozor, stane se brzy rozkazem; zprvu volají děti o pomoc, ale nakonec si dávají sloužit.“

64 – „Děti nejenže nemají nadbytek sil, ale jejich síla jim dokonce ani zdaleka nestačí na všechno, co od nich příroda vyžaduje; musí se jim tedy dovolit, aby používaly veškeré síly, kterou jim příroda dává a které nemohou ni jak zneužít. První zásada.“

Musíme jim pomáhat a dodávat to, čeho se jim nedostává, ať už na chápavosti, nebo na síle, ve všem, co tělo potřebuje. Druhá zásada.

Veškerá poskytovaná pomoc se má omezit jen na to, co je skutečně prospěšné, aniž se v čemkoli povolí rozmaru nebo nerozumnému přání; ostatně rozmary je vůbec nebudou trápit, nedopustíme-li, aby vznikly, neboť nejsou dány přírodou. Třetí zásada.

Je třeba pozorně studovat řeč a gesta dětí, abychom ve věku, kdy se ještě nedovedou přetvařovat, rozeznali, které přání vyplývá z jejich přirozenosti a které pochází z nějakého nápadu. Čtvrtá zásada.

Smyslem těchto pravidel je poskytnout dětem víc skutečné volnosti a méně poručnickování, nechat je, aby víc jednaly z vlastního popudu a méně se spoléhaly na pomoc druhých.“

65 – „Přízvuk je duší rozhovoru, dodává mu citu a opravdovosti.“

66 – „Největším zlem vyplývajícím ze spěchu, s jakým předčasně nutíme děti, aby mluvily, není snad to, že by první věty, které jim říkáme, a první slova, která říkají ony, neměly pro ně žádný smysl, ale že pro ně mají jiný smysl než pro nás, aniž to dokážeme postřehnout; a tak i když nám odpovídají zdánlivě zcela přesně, nerozumějí ony nám, ani my jim.“ – „Omezujte tedy, jak jen se dá, slovní zásobu dítěte. Za velikou nevýhodu pokládám, zná-li dítě víc slov, než má představ, a umí-li vyjmenovat víc věcí, než si dovede představit.“

67- „Když děti začnou mluvit, nepláčou již tolik. Je to přirozený pokrok, jedna řeč vystřídala druhou. Jakmile dovedou vyjádřit slovy, že je něco bolí, proč by nám to měly sdělovat křikem, není-li ovšem bolest příliš velká, aby se ještě dala slovy vyjádřit. Pláčí-li však dál, jsou tím vinní lidé, kteří je obklopují. Jakmile Emil jednou řekne, že ho *něco bolí*, musí to už být velká bolest, aby ho přiměla k pláči.

Je-li dítě choulostivé a citlivé, že se jen tak pronic zanic dává do pláče, nechám je prostě bez povšimnutí vyplakat a příval slz se brzy zastaví. Dokud pláče, vůbec k němu nejdu, ale přiběhnu okamžitě, jakmile ztichne. Brzy si mne navykne přivolávat utišením nebo nanejvýš jediným výkřikem. Právě podle toho, jak jimi dané znamení zapůsobí, dohadují se děti jeho smyslu; žádné jiné pravidlo pro ně neexistuje; ať si dítě jakkoli ublíží, jen zřídkakdy se stává, že pláče, je-li samo, leda by mělo naději, že je někdo uslyší.

Upadne-li, udělá si na hlavě bouli, teče-li mu z nosu krev nebo řízne-li se do prstu, místo abych kolem něho poplašeně pobíhal, zůstanu aspoň na okamžik klidný. Nehoda se už stala, nezbyvá, než aby ji snášelo, všechno mé rozčilení by je jen ještě víc vyděsilo a zvýšilo jeho rozcitlivělost. Když se poraníme, není to vlastně ani tak rána sama, co nás trápí, ale spíš strach. A právě tuto úzkost mu ušetřím, neboť bude jistě svou bolest posuzovat podle toho, co o ní řeknu já.“ – 68- „Lidé, buďte lidšší, je to vaší první povinností; buďte lidšší ke všem stavům, ke každému věku, ke všemu, co není člověku cizí.“

68- „Už z dálky slyším **výkřiky lživé moudrosti, která nás nepřestává odcizovat sobě samým, která považuje přítomnost za nic a jen se bez ustání stará o ustavičně před námi prchaljící budoucnost a ve snaze přenést nás tam, kde nejsme, přenáší nás tam, kde nikdy nebudeme.**“

70 – „Myslíte, že lze nějakou bytost učinit opravdu šťastnou bez přihlídnutí k její přirozenosti? A neznamená to jednatí proti přirozenosti člověka, když ho budete chtít uchránit všech trampot, kterým je lidský rod vystavena Ano, jsem přesvědčen, že člověk, aby zakusil velké dobro, musí poznat i malá zla, taková už je jeho přirozenost. Vede-li se mu příliš dobře po stránce tělesné, kazí se po stránce mravní. Člověk, který by nepoznal bolest, nepoznal by ani lidskou něhu, ani sladký pocit slitování, jeho srdce by nic nedojalo, nestál by o společnost, byl by vlastně netvorem mezi svými bližními.“

„Všechno dětem rozumově vyložit byla velká zásada Lockova“

71 – „Nepouštějme se do výchovy dítěte, nedokážeme-li je přivést tam, kam chceme, už pouhými zákony možnosti a nemožnosti. Poněvadž okruh té i oné je mu stejně neznámý, dají se kolem dítěte libovolně rozšiřovat a zužovat.“ – „Za žádných okolností nedávejte svému chovanci ponaučení slovy, ta má získat jediné zkušeností.“

80 – „Vyzbrojujme člověka vždy proti nepředvídaným nehodám! Pobíhá-li Emil za každého ročního období ráno po pokoji, po schodech i po zahradě bosý, ani mě nenapadne, abych mu

něco vytýkal, naopak spíš ho napodobím, jen budu dbát, aby se všude odstranilo sklo. Brzy budu ještě mluvit o ručních pracích a hrách. Ostatně, ať se chlapec naučí všem druhům tělesného pohybu, ať se naučí zaujmout v každé situaci pohodlný a pevný postoj; ať umí skákat na dálku i do výšky, šplhat po stromech, přelézt zeď, ať dovede vždy udržet rovnováhu; ať se všechny jeho pohyby a gesta řídí podle zákonů rovnováhy dávno předtím, než mu je nauka o statice vysvětlí. Ze způsobu, jak našlapuje a drží tělo, musí vycítit, chodí-li správně nebo špatně. Pevné držení těla má vždy svůj půvab a nejpevnější je také nejeleganternější.“

81 – „Nemám v úmyslu učit Emila geometrii, bude jí učit on mne; já budu hledat vztahy a on je najde; budu je totiž hledat takovým způsobem, aby je on dokázal najít.“

84 – „Knihy, jak smutné vybavení pro jeho věk!“

87- „Odkud pochází slabost člověka? Z nepoměru, jenž vzniká mezi jeho silou a jeho přáními. Právě naše vášně nás oslabují, neboť k ukojení všech bychom potřebovali daleko více sil, než nám příroda dala. Omezíme-li tedy svá | přání, je to, jako byste zvýšili své síly: kdo stačí na víc, než potřebuje, má nadbytek sil; je to rozhodně bytost velmi silná.“

90 – „Mějte stále na paměti, že smysl mého vyučování není v tom, aby se dítě naučilo mnoha věcem, ale v tom, že nedopouští, aby do jeho mozku pronikly jiné představy než správné a jasné. I kdyby nic nevědělo, nic se nestane, jen když nebude dělat chyby; vštěpuji mu pravdy jen proto, abych je uvaroval omylů, jimž by se jinak naučilo. Rozum a úsudek se dostavují pomalu, zato předsudky jsme přímo zahrnování; a právě před nimi musíme děti chránit.“

91 – „Nemám vůbec rád slovní výklady, mladí lidé na ně dávají málo pozor a nic si z nich nepamatují. Věci a jen věci!“

99 – „Žít svobodně a nijak zvlášť nelpět na lidských věcech je nejlepší způsob, jak se naučit umřít.“

105 – „Začnete tedy studovat z lidské povahy nejprve to, co se od ní dá nejméně odloučit, co tvoří podstatu lidskosti.“

„První zásada: Lidskému srdci není dáno, abychom se vžili do situace lidí, kteří jsou šťastnější než my, ale můžeme se vžít do situace těch, kteří si zaslouhují politování...“

Druhá zásada: Máme soucit jen s těmi bolestmi bližních, jichž podle vlastního mínění nejsme ani sami ušetřeni...“

106 – „Třetí zásada: Soucit, který máme s bolestí bližního, se neměří velikostí této bolesti, ale naší představou o tom, jak velké utrpení mu tato bolest působí...“

107- „Skutečně šťastný člověk málokdy mluví a málokdy se směje; ukládá, abychom tak řekli, štěstí ve svém srdci. Hlučné hry a bouřlivé radovánky jen zakrývají znechucenost a nudu. Zato melancholie je družkou rozkoše; dojetí a slzy provázejí nejsladší zážitky a příliš velká radost dokonce vyvolává spíš slzy než smích.“

110 – „Ať ví, že člověk je od přirozenosti dobrý, ať to pociťuje, ať soudí o druhém podle sebe sama; ale ať vidí, jak i společnost lidí kazí a znemravňuje; ať hledá v předsudcích zdroj všech jejích neřestí; ať se snaží vážit si každého jednotlivce, ale ať pohrdá množstvím; ať vidí, že všichni lidé nosí skoro tutéž masku, ale ať je si rovněž vědom, že některé obličejy jsou krásnější než maska, která nám je zakrývá.“